

vr. 99^b). **18. Kasîde-i Lâmiyye (Emâliyye) Şerhi** (TSMK, Hazine, nr. 720). Ali b. Osman el-Üşî'nin Mâtürîdiyye akaidine dair eserinin manzum şerhidir. **19. Meşnevî-i Nuşh ve'l-hikem** (Afyon Gedik Ahmed Paşa Ktp., nr. 18312/2). 943 beyitlik Farsça dinî-tasavvufî bir mesnevidir.

B) Mensur Eserleri. 1. Ravzatü's-safâ fi sîretü'l-Mustafâ. Muhammed b. Es'ad el-Cewânî'nin Şeceretü Resûlillâh adlı eserinin tercümesinden hareketle ve yer yer manzum parçaların ilâvesiyle meydana getirilmiştir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 252/5; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 855). **2. Nasîhatü'l-vüzerâ.** Siyasetnâme geleceğinde kaleme alınan bu küçük risâle Mehmet İpşirli tarafından yayımlanmıştır (TED, sy. 15 [1997], s. 15-27). **3. Risâle-i Hızıyye** (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 760). Aynı adı taşıyan derleme içerisinde neşredilmiştir (İstanbul 1281, s. 106-108). **4. Sefâretnâme.** Nahîfî'nin Avusturya'da (Nemçe) bulunduğu sırada kaleme aldığı anlaşılan risâlenin bir nüshası Kahire'de (Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye, Mecâmî Tarih Türkî, nr. 221), diğer bir nüshası Viyana'dadır (Nationalbibliothek, nr. 1090). Viyana'daki nüsha Kraelitz tarafından tercüme ve açıklamalarla birlikte yayımlanmış (Viyana 1907), Ahmed Refik de eseri *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası*'nda tanıtmıştır (nr. 40, s. 212-227). **5. Kasîde-i Münferice Tercümesi.** İbnü'n-Nahvî'nin, İslâm dünyasında dertlilerin vir-di haline gelmiş meşhur kasidesinin tercümesi olan eserin tek yazması bilinmektedir (İÜ Ktp., TY, nr. 2342). **6. Risâle-i Kalemîyye.** Güzel söz ve yazı sanatlarına dair Arapça bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 399, vr. 243-250). **7. Makâlât-ı Süleyman Nahîfî** (İÜ Ktp., TY, nr. 7208). Şairin nesirlerinden derlenen *Münşeât-ı Nahîfî* adlı çalışmasıyla (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 406; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 22) aynı eser olmalıdır. **8. Râmûzü'l-luga.** Kaynaklarda zikredilmeyen ve şaire aidiyeti kesin olmayan, bilinen tek nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı eser (nr. 1922) Arapça-Türkçe bir lugattır; Nahîfî'ye ait olduğu yazmaya sonradan konulan bir kayıta belirtilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nahîfî, *Manzûme-i Akâid*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2890, vr. 60^a; a.mlf., *Tercüme-i Manzûme-i Mesnevî*, Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 347, vr. 5^a; *Mesnevî-i Şerîf: Aslı ve Sadeleştirilmişle Manzum Nahîfî Tercümesi* (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1967, hazırlayanın girişi, I, c-d; Safâî, *Tezkire* (nşr. Pervin Çapan),

Ankara 2005, s. 649-660; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsar*, s. 566-574; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 655-660; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 389^b; a.mlf., *Tuhfe*, s. 213-214; Fatîm, *Tezkire*, s. 400; Fâik Reşâd, *Eslâf*, İstanbul 1311, s. 32-35; *Sicill-i Osmânî*, IV, 548; *Osmanlı Müellifleri*, II, 455-456; Sadedtin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 122, 196-197, 242, 390; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1968, s. 52-53; *FME*, s. 156-157, 518-519; İsmail Hakkı Sezer, *İmam Busiri ve Bürde'si* (öğretim üyeliği tezi, Konya 1980), İSAM Ktp., nr. 1318N, s. 218-219; *Fihrisü'l-mahtûâtü't-Türkiyyeti'l-Osmâniyye: 1870-1980*, Kahire 1989, II, 180; Öztuna, *BTMA*, II, 562; A. İrfan Aypay, *Nahîfî Süleyman Efendi: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni* (doktora tezi, 1992), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, I, 1-33; Ali Canip [Yöndem], "Süleyman Nahîfî", *Hayat*, I/22, Ankara 1927, s. 3; Adem Ceyhan, "Süleyman Nahîfî'nin Mevli-dü'n-Nebî Mesnevisi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 14, Erzurum 2000, s. 89-141; E. G. Ambros, "Nahîfî", *El²* (İng.), VII, 905; Mustafa Uzun, "Hilye", *DİA*, XVIII, 45; a.mlf., "Mi'râciyye", a.e., XXX, 136.

MUSTAFA UZUN

NAHİL

(نخل)

Özellikle saray düğünlerinde bal mumundan yapılarak gelinin veya sünnet çocuğunun önünde götürülen süslü ağaca verilen ad.

Kelimenin aslı Arapça **nahil** olup "hurma ağacı" anlamına gelir. Düğün sahibinin maddî gücünü ve toplumdaki yerini gösteren bir simge olarak kullanılmıştır. Frigler döneminde Afyonkarahisar ve Konya dolaylarında yılın belli günlerinde ve daha çok ilkbaharda yapılan dinî törenlerde önde erkeklik gücünü simgeleyen (phallus) nahil taşındığı bilinmektedir. Bu simge bazan çelenk biçiminde, bazan da çam dalı görünümünde olurdu. Bu şekildeki simgelere Hitit kabartmalarında da rastlanır. Nahillerin bu simgesel anlamı üzerinde ilk defa tarihçi Hammer durmuştur. Ona göre nahiller "phallophores"i simgelerken düğün tahtırevanının üzerindeki al tül "flammeum"un, çıralar Cupidon ile Hymen'in ellerinde tuttukları çıraların, davul ve zillerle birlikte söylenen ezgiler de Fescennia ezgilerinin ve Corybantese danslarının yerini almıştır. Nahilin büyüklüğü damadın erkeklik gücünü, nahil dallarına asılan meyveler de kadının doğurganlığını simgeliyor-du.

Evliya Çelebi nahil ustalarını "esnâf-ı nahilciyân-ı sūr-ı hümâyun" diye belirtir. Ona

göre XVII. yüzyılda bunlar beş kişiydi ve İstanbul'da dört dükkânları vardı. Pirleri Meyser-i Ezherî idi. Dükkânları Koska Fırını yanında, Tahtakale'de ve Aksaray'daydı. Nahilci ustabaşısının dükkânı ise Odunkapısı'nın iç yüzünde Şemhâne karşısında bulunuyordu.

Sünnet veya gelin alayı önünde ve yanlarında taşınan nahiller çeşitli büyüklükte olurdu ve büyük nahiller alayın önünde götürülürdü. Bunların boyu 9 ile 12 m., küçüklerin ise 2 ile 4 m. arasındaydı. 25 m. yükseklikte olanları da vardı. Büyük nahillerin aşağı tarafındaki çapları ise 4-6 m. kadardı. Evliya Çelebi'ye göre Süleymaniye minaresi biçiminde bal mumundan, renk renk kâfûrlerden ve tellerden ışıklı, parlatılmış nahiller yapılıyor ve her birini 200 esir taşıyordu. Bunlar yüzlerce kişinin taşıdığı dev avizelere benzetilmiştir.

Büyük nahillerin sokaklardan geçmesi imkânsızdı. Bu yüzden bazı evlerin cumbaları, saçakları, hatta çok defa da evler yıktırılıyor, yıktırılan yerler daha sonra yaptırılıyor ya da parası sahibine ödeniyordu. I. Ahmed'in 1612'deki çifte düğün şenliğinde otuz kadar ev yıktırılmıştır. Sultan İbrâhim'in dört yaşındaki kızı Fatma Sultan'ın Fazlı Paşa'ya nikâhlanması dolay-

Sünnet alayında taşınan iki nahil (*Sumâme-i Vehbî*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3593, vr. 161^a)

NAHİL

siyla düzenlenen 1056 (1646) şenliğinde Darphane yakınından başlayıp Kenan Paşa Sarayı önünden Topkapı Sarayı'na kadar olan ve Süleymaniye tarafındaki sokağa bakan saçaklar, balkonlar yıktırılarak sokak genişletilmiştir.

Nahillerin gümüşten ve değerli taşlardan yapılanları da vardı. Kanûnî Sultan Süleyman'ın kız kardeşi Hatice Sultan'ın Makbul İbrâhim Paşa ile evlenmesi dolayısıyla 1524'te düzenlenen şenlikte nahillerden birinin 60.000, diğerinin 40.000 parçadan oluştuğu söylenmektedir. Bunlar değerli taşlarla yapılmış anka gibi kuşlarla süslenmiş sanat eserleriydi. Üzerlerinde altın kaplanmış bal mumu toplar, büyük parçalar halinde turkuazlar ve yüzlerce inci vardı. Bu nahillerden bir tanesinin değeri 40-50.000 altın dükaydı. İki gümüş nahil için iki köşk parası olan 50.000 kuruş ödeniyordu. Gümüş nahillerin bazılarının tepesinde birer büyük mum yanardı.

Nahiller çok defa servi ağacı biçiminde yapıyordu. Daha önceleri ise hurma ağacı şeklinde olduğu ve dallarına mumlar, süsler ve mulajlar takıldığı olmuştur. Büyük nahillerin iskeletleri genellikle demir çubuklarla yapılır, her yanına çengeller konulurdu. Tabanda 4 ile 6 m. çapı olan büyük nahilleri taşıyabilmek için birbirine paralel sekiz-on adet uzun direk bulunurdu. Bunlar forsaların nahili taşımak için sırtlarına aldıkları tutamaklardı. Bazan iskelet kavak ağacı gövdesinden yapılır, süslerin asılabilmesi için yukarıdan aşağıya doğru uzunlukları giderek artan dallar takılırdı. Nahilin her katında üstleri altın ya da gümüş yaldızla parlatılmış toplar vardı; bunlar bazan küp biçiminde de olurdu. Dev nahillerin taşınırken devrilmemesi için yarısına kadar dört gergi direği bulunurdu; ayrıca tıpkı yelkenli gemilerin serenlerinde olduğu gibi nahilin tepesiyle tabanı arasında dengeyi sağlayacak halatlar vardı.

Yalnızca saray düğünlerinde değil halk düğünlerinde de nahillerin anlamı büyüktü. Her aile kendi maddî gücüne göre nahil yaptırırdı, fakat bunların mânevî değeri pahalı nahillerden daha aşağı değildi. Bugün hâlâ bazı köylerde nahillere rastlanmaktadır. Nahilleri evlenmelerde kız tarafı hazırlar, sünnet düğünlerinde de çocuğun ailesi yaptırırdı. Nahile "düğün mumu", bir yerden başka bir yere taşınmasına da "mum alması" denirdi. Evlenmelerde nahiller gelin evinin, sünnet düğünlerinde ise sünnet evinin önüne taşınır. Bazı şenliklerde küçük nahillerin sünnet çadırı önüne konulduğu da olurdu.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Lewenkaw von Amelbeurn, *Neuwe Chronica Türkischer Nation von Türcken selbs beschreiben*, Frankfurt 1595, s. 469, 473, 532; R. Lubenau, *Beschreibung der Reisen*, Königsberg 1912, I, 277; II, 50; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 612; Hezârfen, *Telhîsü'l-beyân*, vr. 17^a, 166^a; Nâbî, *Vekâyi-i Hitân-ı Şehzâdegân-ı Hazret-i Sultan Mehmed-i Gaazi li-Nâbî Efendî* (haz. Ağâh Sırrı Levend), İstanbul 1944, s. 58; Nâimâ, *Târih*, IV, 211, 262; J. Covell, *Diary*, British Museum, Ms., Add. 22.912, vr. 198^b, 200^a, 217^b; Fr. Mitrowitz von Wratislaw, *Merkwürdiges Gesandtschaftsreise von Wien nach Konstantinopel*, Leipzig 1786, s. 204; Hammer, *GOR*, V, 451; Konyalı, *İstanbul Sarayları*, s. 137-138, 139; Ekrem Akurgal, *Phrygische Kunst*, Ankara 1955, lv. 54, 55; Tahsin Özgüç, *Altuntepe*, Ankara 1966, lv. 3, 29; Mehtin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara 1982, s. 213-226; a.mlf., "Osmanlı Düğünlerinde Nahiller", *Hayat Tarih Mecmuası*, II/12 (48), İstanbul 1969, s. 17; a.mlf., "Düğünlerle İlgili Eski Bir Türk Sanatı: Nahil", *Kültür ve Sanat*, I/3, Ankara 1989, s. 19-25; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nahil ve Nakil Alayları", *TTK Belleteri*, XL/157 (1976), s. 55-69; Adnan İnce, "Dîvân Şiirinde Nahil", *TDA*, sy. 54 (1988), s. 89-96; Özdemir Nutku, "The Nahil: A Symbol of Fertility in Ottoman Festivities", *RO*, XLVIII/1 (1993), s. 129-133; Selda Kulluk Yerdelen, "Osmanlı Şenliklerinde Kullanılan Nahil, Yapma Bahçe, Şekerdan Tasvirler ve Tasarımcıları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 17, Erzurum 2001, s. 157-164.

ÖZDEMİR NUTKU

NAHİV

(النحو)

Arapça gramerinin
söz dizimi kuralları ile
i'rab bölümünü kapsayan ilim.

Sözlükte "yönelmek, izini takip etmek" anlamındaki **nahv** kelimesi isim olarak "yön, taraf, yol" mânasına gelir. İsimlendirmeye dair rivayetlerin çoğuna göre gramerin sentaks kısmına bu adın verilmesinin sebebi, Hz. Ali'nin kelime çeşitleriyle tanımlarını kapsayan bir sayfayı Ebû'l-Esved ed-Düelî'ye verdikten sonra, "Bu yola girerek ilerle" (Ünħu hâze'n-naħve) demesi veya Ebû'l-Esved'in, gramerle ilgili bazı düşüncelerini belirtip öğrencilerine Hz. Ali'ninkine benzer bir tâlimat vermesidir (Ebû'l-Kâsim ez-Zeccâcî, s. 89; Kemâled-din el-Enbârî, s. 4, 7, 12). Ayrıca Kur'an okutanlarla muallimlerin bir ifade konusundaki düzgün (fasih) örneği belirtmek üzere, "Bu hususta Araplar'ın nahvi şöyledir" gibi klişeleşmiş söylemleri tekrar etmelerinin de bu terimleşmede rol oynadığı kabul edilir. Yuhannâ el-İskenderânî'nin Yahyâ en-Nahvî olarak tanınmasından "nahv" ve "nahvî" terimlerinin Hz. Peygam-

ber zamanında bilinmekte olduğu anlaşılırsa da o süreçte bu kelimeler "lugat, lugat âlimi" mânasında kullanılıyordu (Abdülkerîm M. el-Es'ad, s. 262-263).

H. Ömer ve İbn Mes'ûd gibi sahâbilerin, hatta Resûl-i Ekrem'in (Buhârî, "Ta'birü'r-rü'yâ", I; "Tevhîd", 51) "eski Arap şiirinin kendisiyle yazıldığı edebî Arapça" ve "Kur'an'ın kendisiyle indiği bâdiye Arapçası" anlamında kullandığı "Arabiyye" tabiri (Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 13) Kur'an keratinin etkisiyle kısa zamanda terimleşerek imâle, idgam, ibdâl, i'lâl, hemz gibi daha çok kıraat, sarf ve fonetiğe dair konularla i'rab olgusunu kapsayan ilmin adı olmuş, sonuçta Arabiyye nahiv, sarf, fonetik, garîb kelimeler ve lehçe farklarını kapsayan disiplini ifade etmiştir. Ebû Amr b. Alâ, Yûnus b. Habîb ve İbn Sellâm el-Cumahî gibi kadîm râvi ve dilciler de Arabiyye'yi bu mânada kullanmışlardır (İbn Sellâm el-Cumahî, I, 12; M. Hayr el-Hulvânî, s. 12-13). Öte yandan nahiv teriminin Arabiyye'nin i'rab ve sarfla ilgili kısmını (gramer) belirtmek üzere I. (VII.) yüzyıldan itibaren kullanılmakta olduğu İbn Ebû İshak'ın bir sarf konusuna "nahiv babı" demesinden de anlaşılmalıdır (İbn Sellâm el-Cumahî, I, 15).

Nahiv konusunda üzerinde durulması gereken en önemli kavramlardan biri i'rabdır, zira i'rab bu ilmin özünü teşkil eder. Hz. Peygamber, "Kur'an'ı i'rab edin, anlaşılması zor kelimelerini (garâib) araştırın" (İbn Ebû Şeybe, VI, 116; Hâkim, II, 477; Beyhâkî, II, 427); "Arabiyye'nin inceliklerini öğrenin, Kur'an'ı i'rab edin, çünkü o Arapça'dır (veya onun dili Arabiyye'dir)" (İbn Ebû Şeybe, VI, 116) gibi hadislerinde i'rab tabirinin önemi vurgulanmıştır. Bu hadisler bazı râvileri sebebiyle zayıf sayılmakla birlikte Hz. Ebû Bekir, Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Zer el-Gifârî, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer gibi sahâbilerin Kur'an'ı i'rab ederek okumanın daha sevap olduğuna dair sözleri (İbn Atıyye el-Endelüsî, I, 40) bahis konusu hadislerin içeriğini teyit etmektedir. Bu tür metinlerde geçen "i'râbü'l-Kur'ân" tabiri "Kur'an'daki gizli / kapalı noktaları, anlaşılmayan kelime, ifade ve mânaları araştırıp ortaya çıkarmak, anlaşılır hale getirmek" biçiminde algılanabilir. Ancak i'râbü'l-Kur'ân'ı tarihî perspektif içinde ve lahn hadisesiyle bağlantılı olarak ele almak daha uygun görünmektedir. Çünkü kıraat hataları (lahn) çoğunlukla kelime sonlarında oluyordu. Buna göre i'râbü'l-Kur'ân ifadesi, "Kur'an keratinde sonları nasıl okunacağı bilinmeyen kelimelerin araştırılıp açıklığa kavuşturul-